

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ SEYFETTİN
ÖZEĞE KOLEKSİYONU AGÂH SIRRI LEVENT 544 NUMARADA KAYITLI
MECMUANIN TANITILMASI**

INTRODUCTION OF MAJMA REGISTERED AT ATATURK UNIVERSITY
CENTRAL LIBRARY SEYFETTIN OZEĞE COLLECTION AGÂH SIRRI LEVENT
NUMBER 544

Hasan Ali ESİR

Prof. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

*Prof. Dr., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature*

hasan.esir@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-0199-7266>

Muhittin KARALI

Yüksek Lisans Öğrencisi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

*Master Student, Recep Tayyip Erdogan University, Graduate School of Education,
Department of Turkish Language and Literature*

muhittinkarali@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2048-5474>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-4, Haziran-June 2022 Rize

Makale Türü-*Article Types* :Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 22.04.2022

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 17.05.2022

Sayfa-*Pages*:1-17.

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ SEYFETTİN ÖZEĞE
KOLEKSİYONU AGÂH SIRRI LEVENT 544 NUMARADA KAYITLI
MECMUANIN TANITILMASI**

Prof. Dr. Hasan Ali ESİR¹

Muhittin KARALI²

Özet

Eski Türk edebiyatı tarihsel süreç içerisinde genellikle manzum eserlerle ön plana çıkmıştır. Manzum eserlerin gölgesinde kalan mensur eserler, yazıldıkları dönemler ve sonrasında gereken ilgiyi görmemiş ve fazla muhatap bulamamıştır. Hâlbuki bu eserlerin Eski Türk edebiyatı ve Türk tarihi açısından önemi büyüktür. İnsanlar, geçmiş dönemlerde önemli buldukları bilgileri, belgeleri ve eserleri günümüzdeki imkânlar olmadığı için bir not defteri gibi düşünebileceğimiz mecmualarda biriktirmişlerdir. Genel olarak bu türün içerisinde bir konu sınırlandırılması bulunmadığından mecmualar yazıldığı dönem hakkında tarihî, edebî, dinî ve siyasi konular ile birlikte daha birçok konu hakkında bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Çalışmamızda Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levent Koleksiyonu'nda bulunan 544 MC. 1 numaralı yazma incelenmiştir. Giriş bölümünde mecmuanın tanımı, mecmuaların tarihsel gelişimi ve edebiyatımızdaki öneminden bahsedilmiştir. Ardından mecmuanın içeriğinde tespit edilen manzum ve mensur eserler ve bu eserler üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan inceleme sonrası mecmuayı derleyen kişinin, XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Kahire'de yaşamış olan Halvetiyye tarikatine bağlı bir mutasavvıf olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seyfettin Özege, Agâh Sırrı Levent, Mecmua, Edebiyat tarihi.

**INTRODUCTION OF MAJMUA REGISTERED AT ATATURK UNIVERSITY
CENTRAL LIBRARY SEYFETTIN OZEGE COLLECTION AGAH SIRRI
LEVENT NUMBER 544**

Abstract

Old Turkish literature has always become prominent with verse works in the historical process. Prose works, which are overshadowed by verse works, did not receive the necessary attention and did not find many audience during and after the periods they were written. However, these works are of great importance in terms of Old Turkish literature and Turkish history. In the past, people have accumulated the information, documents and works that they found important, in majmuas which we can think of as a notebook since they did not have current opportunities. The mejmuas provide us important information about the period they were written along with historical, literary, religious and political issues, as well as many other subjects since generally there is no subject limitation in this genre. In our study, manuscript numbered MC.1 registered at Agâh Sırrı Levent Collection Atatürk University Library is

¹ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, hasan.esir@erdogan.edu.tr

² Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, e-posta: muhittinkarali@gmail.com

reviewed. In the introduction, the definition of the majmua, their historical development and importance in our literature are presented. In the following, verse and prose works found in the content of the majmua and the studies on these works are introduced. As a result, it is estimated that the mejmua compiled by a mystic affiliated with the Halvetiyye sect who lived in Cairo following the second half of XVII. century.

Key Words: Seyfettin Özege, Agâh Sırrı Levent, Majmua, History of Literature.

Giriş

Mecmua, sözlükte “dağınık şeyleri bir araya getirmek, toplamak” anlamındaki cem‘ masdarından türeyen mecmû‘dan gelmektedir. Mecmualar, genellikle müellifi veya müstensihî belli olmayan, derleyen kendi beğenisi doğrultusunda herhangi bir konu, tür veya şekil sınırlandırılmasına bağlı kalmadan kendisinin kaleme aldığı yahut başka kişi veya kişilerin yazdıklarından seçip bir arada topladığı el yazması eserlerdir. Kaynaklarda, Arap edebiyatındaki seçme şiirlerin bir araya toplandığı eserler ve Cahiliye Dönemi’nin ünlü yedi şairine ait kasidelerin derlenmesiyle ortaya çıkan eserlerin mecmua türünün ilk örnekleri olabileceğine işaret edilmiştir. Bu bilgiler, mecmua oluşturma geleneğinin çok eski dönemlere dayandığını göstermektedir. İslâm kültüründe, Hz. Muhammed’in sahâbîlere hadis yazma konusunda izin vermesiyle bazı sahâbîlerin Hz. Muhammed’den duyduklarını kendi ihtiyaçları ve seçimlerine göre bir araya getirip mecmua şeklinde düzenlemesiyle hadis alanında ilk derlemeler ortaya çıkmıştır. Bu ilk derlemelere mecmua yerine kitap, cüz ve sahife gibi adlar verilmiştir. Mustafa İsmet Uzun, yazdığı “Mecmua” başlıklı ansiklopedi maddesinde şu ifadeler yer verir:

“Hadis derlemeleri geliştiğinde hadislerde ele alınan meseleleri kapsamaya yönelik çalışmalar bu metinleri genellikle bablara göre tasnif etme anlayışını getirmiş ve ortaya konulan eserlere mecmua ile aynı kökten türeyen “el-câmi” ismi verilmiştir. Bunların günümüze ulaşan ilk örneği, II. (VIII.) yüzyılda Ma‘mer b. Râşid tarafından şekillendirilmiş olanıdır (Kitâbü’l-Câmi, DTCF Ktp. İsmail Saib Sencer, nr. 164). Hadisleri râvîlerinden bizzat toplayarak en güvenilir olanlarını bir araya getiren Buhârî, Müslim ve Tirmizî’nin eserleri de el-Câmi’u’s-şahîh adını taşımakta ve derleme oluşları ile adları mecmua sayılabileceklerine işaret etmektedir” (Uzun 2003: 266).

Mecmualarda konu sınırlandırılmasının olmaması onları içerik yönünden zengin bir hâle getirmiştir. Başlangıçta bir düzene sahip olmayan mecmualar, sonraki dönemlerde türlerine göre bazı düzenlere kavuşarak Türkler, Araplar ve Farslar arasında ilgi görmüştür. Edebiyatımızda mecmualar, özellikle XV. yüzyıldan sonra bağımsız bir hâle gelmiştir. Osmanlı devrinde, XVI. yüzyıldan sonra mecmuaların sayıları iyice artmıştır. Bu dönemde, düzenli ve özenli bir şekilde hazırlanan mecmuaların yanında derleyicisinin ilgisi etrafında düzensiz ve okunaksız bir şekilde hazırlanan mecmuaların ortaya çıkmasıyla bu tür itibarsızlaşmaya başlamıştır. Fakat her ne kadar bu özensiz mecmualardan dolayı güven sarsıntısı yaşansa da mecmualar Türk edebiyatı ve Türk tarihi açısından önemli kaynaklardır. Mecmualar, özellikle münşeâtlar tarihî ve edebî bilgiler açısından önemlidir:

“Münşeâtlar Türk edebiyatının kaynakları arasında yer alan, şairlerin gerek kendileriyle ilgili, sosyal hayatları ve iç dünyaları, gerekse çevreleriyle ilgili, hangi şartlarda yaşadıkları, kimlerle görüştikleri, yaşadıkları toplum içerisindeki yerleri vb. konularda bilgiler veren çok önemli kaynaklardır. Bunlardan başka, Türk

edebiyatının kaynakları arasında ilk sırada yer alan tezkirelerdeki bazı bilgilerin de münşeâtlardan alınmadığını iddia edemeyiz” (Esir 2006: 8).

Mecmualar, varlığı bilinmeyen veya varlığı bilindiği halde elde nüshası bulunmayan eserlerin tespit edilmesi, yazıldıkları dönem hakkında bilgi vermeleri, yazıldıktan sonra yapılan eklemeler ile okuyucunun estetik anlayışı, inanışları ve yaşayışı hakkında izler taşıması açısından Türk edebiyatı ve Türk tarihi için ihmal edilmemesi gereken önemli kaynaklardır.

1. 544 Numarada Kayıtlı Mecmuanın İncelenmesi

1.1. Mecmuanın Genel Özellikleri

Mecmua, Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Seyfettin Özege Koleksiyonu Ağâh Sırrı Levent 544 numarada kayıtlıdır ve 118 varaktan ibarettir. Eserin sayfa boyu 260x160, yazı alanı da 180x90 mm’dir. Yazma eserin sırtı; ön ve arka kapak kenarları kahverengi deri kaplı mukavva bir cilde sahiptir. Ön ve arka kapağının yüzeyinde bu deri üzerine ebru desenli kâğıt yapıştırılmıştır. Eserin cildi yıpranmış durumdadır.³ Eserin iç kapağında “Mecmû‘a” başlığı vardır. Hemen altında “Sahibi el- hac Musa bin Şemseddin” şeklinde temellük kaydı vardır. Yine aynı sayfada “Sene biñ ikiyüz yigirmi yidi senesinden sekiz senesine gelince bir ‘azim vebâ zuhûr eylemişdir, 14 Rebiü‘l-evvel, sene 227.” şeklinde fevâid kaydı bulunmaktadır.

Eser manzum-mensur biçimindedir. Eserde Türkçe metinlerden başka Arapça metinler de vardır. Genelde bir sayfada 25 satır olacak şekilde düzenlenmiştir. Fakat bazı sayfalarda satır sayısında değişiklikler görülmektedir. Eserde rekabe kaydı vardır. Eserin sayfalarında numaralandırma yapılmamıştır. Kullanılan mürekkep rengi siyah ve kırmızıdır. Eserde başlıkların çoğu, manzumelerdeki bazı beyitler, bazı bölüm adları ile bazı kelimeler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Eserin çoğunluğunda geçen ayet ve hadislerin üstü kırmızı mürekkeple çizilmiştir. Bunların dışında kalan yerler siyah mürekkeple yazılmıştır.

Eser genel olarak dikey şekilde yazılsa da yatay şekilde yazılan sayfalar da mevcuttur. Ayrıca, dikey yazılan bazı sayfalardaki derkenarlar yatay şekildedir. Bundan başka, eserin bazı sayfalarında derkenar şeklinde yazılmış birkaç varak devam eden eserler, beyitler ve sonradan ekleme bilgiler de mevcuttur.

Üzerinde çalıştığımız mecmuanın muhtevası genellikle dinî-tasavvufî eserler üzerinedir. Bu durum, mecmuayı derleyen kişinin tasavvufa ilgi duyduğunu gösterir. Hatta muhtevadaki müellifler ve eserleri dikkate alınırsa Halvetiyye tarikatine bağlı bir mutasavvıf olma ihtimali yüksektir.

1.2. Mecmuanın Muhtevası

1.2.1. Kaside-i Mübarekdür

Mecmuadaki ilk metin bir manzumedir. 1^b-2^a sayfaları arasında yer alır. 1^b sayfası dikey olarak yazılmışken 2^a sayfası yataydır. *Kasîde- i Mübarekdür* başlığı altında verilen manzume, Arapça, “Muhammed” redifli bir kaside olup 28 beyitten oluşur. Metin dağınık bir şekilde verildiği ve tam okunamadığı için verilen beyit sayısında yanlışlıklar söz konusu olabilir. Kaside tamamlandıktan sonra devamında dua içeren ifadeler verilip bitirilmiştir. Kaside içerisinde müellif adı geçmemektedir. Araştırmalarımızda kaside ile ilgili bir çalışma tespit edilememiştir.

1.2.2. Şerhü’l Münferice

³ Üzerinde çalıştığımız mecmuanın internet erişimi bulunmamaktadır. Mecmuayla ilgili bu bilgiler kütüphane görevlisi ile iletişime geçilerek elde edilmiştir. (24.05.2021).

Mecmuadaki ikinci eser 4^a-26^a sayfaları arasında yer alır. Eser, 4^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Şerhü'l-Münferice* başlığını taşımaktadır. Bu eser, İbnü'n-Nahvî'nin ünlü manzumesi *el-Kasîdetü'l-münferice*'ye yapılan Türkçe şerhtir. Mecmuada verilen şerhe geçmeden önce Kaside-i Münferice ile bu kasidenin edebiyatımızdaki diğer tercüme ve şerhleri hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

Kaside-i Münferice'nin yazarı, H. 433 (M. 1041) yılında Tunus'un Tevzer kasabında doğan *İbnü'n-Nahvî* künyesiyle tanınan Yûsuf b. Muhammed b. Yûsuf et-Tevzerî'dir. Tunuslu bir şair olan İbnü'n Nahvî, edebiyatçı, dilci, nahivci, kelamcı, fakîh ve mutasavvıf kimliğe sahip bir kişidir.

“İbnü'n-Nahvî'nin el-Kaşîdetü'l-münferice (el-Ferec ba'de's-şidde, Ümmü'l-ferec, el-Fütüh, el-Münferice) adlı kasidesini, kendisi Tevzer dışında iken malının gasbedildiğini duyması üzerine nazmettiği rivayet edilir. Allah'a teslimiyeti dile getiren bu kaside büyük bir üne kavuşmuş, sıkıntılı ve kederli insanların virdi haline gelmiştir. Sübkî el-Kaşîdetü'l-münferice'nin ism-i a'zamı içerdiğine, bu sebeple kasideyi dua olarak okuyan kişinin duasının mutlaka kabul olacağına inanıldığını söyler” (Durmuş ve Elmalı 2000: 163).

Kaside-i Münferice'nin İslâm coğrafyasında kasideyi okuyan kişinin duasının kabul olacağı inancının da etkisiyle şöhreti artmış, zamanla okunması gelenek hâline gelmiş ve kaside farklı dillere çevrilmeye başlanmıştır. Türk şairler ve yazarlar tarafından da ilgi gören bu manzumenin birçok tercüme ve şerhi yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: İsmail Ankaravî'nin *el-Hikemü'l-münderice fi şerhi'l-Münferice*, Derviş Hüseyin Konevî'nin *Şerh-i Kaside-i Münferice*, Es'ad Erbilî'nin *Tercüme-i Kaside-i Münferice*, Salâhî'nin *Kaside-i Münferice Tercümesi* ve mecmuamızda yer alan Paşa-zâde Hüseyin Efendi'nin *Şerhü'l Münferice* adlı eserleridir.

Mecmuanın 4^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Şerhü'l-Münferice* başlığından sonra eserin kimin tarafından yazıldığı *“el-merhum el-mebrur (...)”⁴ fi rahmeti Allahül hayyül kayyüm Hüseyin Efendi ibnü'l merhum Rüstem Paşa eş-şehir yabâ Paşazade Ahsenallâhu te'alâ lehü'l hüsn vü ziyade âmîn”* ifadeleriyle verilmektedir. Kaynaklarda Hüseyin Efendi hakkındaki bilgiler sınırlıdır:

“Adı Hüseyin'dir. Sadrazam Ayas Paşa'nın kızı ile Budin Beylerbeyi Güzelce Rüstem Paşa'nın evliliğinden 12 Şevvâl 958 /13 Ekim 1553 Çarşamba günü Belgrad'da dünyaya geldi. Hilye-i Hakanî yazarı Mehmed Bey (ö. 1015/1606-07) 'in dayısıdır. Fazlullâh (d. 1015/1606-7) ve Abdurrahmân isimli iki oğluyla bir kızı(?) vardır. Künyesi Güzelce Rüstem Paşa-zâde Hüseyin Hasîbî Efendi'dir. Babasına nispetle Paşa-zâde Efendi sanıyla tanınır” (Gürbüz 2022).

4^b'de besmele ile başlayan eser, hamdele salvele şeklinde devam edip kırmızı mürekkeple yazılan *“emma ba'd”* ifadesinden sonra eserin neden yazıldığı belirtilmiştir. Daha sonra şerhi yapılacak olan Kaside-i Münferice'nin müellifi İbnü'n-Nahvî hakkında bilgi verilmiştir. 6^a'dan itibaren kırmızı mürekkeple şerhi yapılacak 40 beyit tek tek verilmiş ve her beyit *el-luga, el-'irâb, el-ma'na* başlıkları altında şerh edilmiştir. Ayrıca 25^b sayfasında bu esere ait olabilecek 5 beyit daha derkenar şeklinde verilmiştir.

⁴ Okunamayan yerler bu şekilde gösterilmiştir.

Eser hakkında tespit edebildiğimiz tek çalışma Zeliha Kaya'ya ait olan *Hüseyin Bin Rüstem'in Kasîde-i Münferice Şerhi* adlı yüksek lisans tezidir (2021).

1.2.3. Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır⁵

Mecmuayı derleyen kişi, ilk olarak 26^a sayfasında *Menâkıb-ı İmâm Ebu Ömer ve Osman bin Sa'îd* başlığı altında başlayıp 46^a sayfasında biten bölüm, ikinci olarak 54^b sayfasında *Edeb-i Âşir- Mekâbir Arasında Salavât-ı Şerîfe Beyânındadır* başlığıyla başlayıp 71^a sayfasında biten bölüm ve son olarak 99^b sayfasında *Zikr-i Menâkıb-ı Hazret-i İmâm Şâf'i Rahmetu'llâh* başlığı altında başlayıp 104^b sayfasında biten bölüm olmak üzere mecmuanın üç farklı yerinde 'Ubûdî'nin *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* adlı eserinden alınan bölümlere yer vermiştir. Başlıklar, kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Bu eser, I. Ahmed zamanında yazılmış manzum-mensur karışık bir eserdir. Esere ulaşmamızı sağlayan çalışma Hünkâr Soytürk'ün yüksek lisans tezidir. Soytürk, bu çalışmada 'Ubûdî'yi şöyle anlatıyor:

"Kaynaklarda Ubûdî"yle ilgili herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Eserimizin müellifinin gerçek adı Ubûdî değildir. Ubûdî müellifimizin mahlasıdır. "Kahire Üniversitesi Kütüphanesi"ndeki Türk Müsterek Biyografik Elyazmaları II " adlı makalesinde Eleazar Birnbaum, Ubûdî"yi "Kahire"deki Gülşenî tarikatının şeyhi olan Ubûdî Gülşenî Hasan Efendi" şeklinde tanıtmıştır. Kaynaklarda çok sayıda Şeyh Hasan maddesiyle karşılaşmamıza rağmen, Ubûdî ile zaman ve mekân olarak örtüşen bir Şeyh Hasan malumatına rastlamadık. Kendisiyle ilgili sahip olduğumuz tek kaynak elimizdeki eserinden ibaret olan Ubûdî, mütevazı kişiliğine uygun olarak kendisini sanki zamanın keskin gözlerinden gizlemiş gibidir. Bununla beraber Ubûdî ile ilgili tespit edilen üç kaynak vardır. Bunlardan biri, Ubûdî'nin, Gülşenî şeyhi Ahmed Hayâlî"den sonra posta oturan Ali Safvetî için yazdığı mersiye dolayısıyla ona temas eden Muhyî-i Gülşenî, diğeri Lemezât"ın girişinde eserini hazırlarken yararlandığı eserler arasında Ubûdî'nin menakıbını zikreden Gülşenî şeyhi Hulvî ve sonuncusu da 1010/1601"de Mısır"a beylerbeyi olarak gelen Ali Paşa (Malkoçoğlu Yavuz) için hazırladığı çalışmasında paşaya takdim edilen kasideler arasında Ubûdî'nin kasidesine de yer veren Kelâmî. Bu verilerden ve özellikle menakıbındaki ifadelerinden anlıyoruz ki o; Gülşenî âsitânesine mensup bir derviş, müellif ve şair, eserinin muhtelif kısımlarında yazmış olduğu şiirlerinden anladığımız kadarıyla da tevazu sahibi bir Hak aşığıdır" (Soytürk 2009: 24-25).

Asıl adını tespit edemediğimiz tasavvuf ehli Ubûdî mahlaslı şair Derviş Ubûdî olarak da tanınmaktadır:

"Dervîş Ubûdî, Terceme-i Mürşidü'z-Zevâd adlı menakıbnâmeyle kaleme almıştır. Eserde daha çok Sultan I. Ahmed döneminde yaşayan ve hayatta olan şahsiyetlerden söz edilmektedir. Buna bakılarak metnin XVII. yüzyıl başlarında yazıldığı söylenebilir. Kitabın şairin manzumelerini de içeren 157 yapraktan oluşan nüshası müellif hattıyladır. Yazmanın bir nüshası Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 5279 numarada kayıtlıdır. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Berlin Staatsbibliothek Ms.or.oct.1608'deki "Âdâb-ı Ziyâret-i Kubûr ve Menâkıb-ı Evliyâ" isimli 133 yapraklı Ubûdî el-Gülşenî adına kayıtlı eser de muhtemelen sözü geçen menakıbnâmenin bir nüshasıdır" (İçli 2020).

⁵ Mecmuanın farklı sayfalarında *Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısır* adlı eserden alınan bölümlere yer verildiğinden dolayı bu bölümler, eser adı kullanılarak ortak bir başlık altında gösterildi.

Bu bilgilerden hareketle yazarlarının “Ubûdî el-Gülşeni” ve “Dervîş Ubûdî” olarak farklı kişiler şeklinde kayıtlanan nüshaların “Ubûdî” mahlaslı tek bir kişi olduğu görülür. Eserde, Mısır’daki cami, medrese, mescit ve türbeler hakkındaki bilgilere ve Mısır’da şöhret sahibi ulemâ ile sûfilerin menkıbelerini de içine alan biyografilere yer verilmiştir. Müellif, başkalarına ait olanlarla birlikte kendine ait olan manzumelere de yer vermiştir. Mecmuanın 44^b sayfasında “*Didem rûh-ı hûb-ı Gülşeni-râ/ An çeşm-i çerâg-ı Ruşeni-râ*” beyti ile üç yüz yıl önceden Mevlâna’nın Gülşeni (öl.940/1534) ve Rûşeni’yi müjdelediği beyti de içeren gazeli *Gazel-i Mevlâna* başlığı altında vermiştir. Düşüncemize göre, verilen bu örnek ‘Ubûdî’nin tasavvufi görüşünü ve etkilendiği kişileri anlamada yol gösteren bir ayrıntıdır. Ayrıca, bu eser Osmanlı dönemindeki Mısır hakkında bilgi vermesi açısından da önemli bir eserdir.

1.2.4. Çobân-nâme⁶

Mecmuanın 46^b sayfasında “*Bişnevîd iy dustân an destân/ Der hakikat nakd-ı hâl mest an*” şeklinde okuduğumuz bu beyitle başlayan 183 beyitlik bir mesnevidir. Mecmuada 46^b-50^a sayfaları arasında yer alır. *Çobân-nâme* adıyla bilinen bu mesnevi Dede Ömer Rûşeni’ye aittir. Dede Ömer Rûşeni, XV. yüzyılın önde gelen Halvetî şeyhlerinden, mutasavvıf şairdir:

“Memleketi olan Aydın iline nispetle şiirlerinde kullandığı Rûşeni mahlasıyla tanınan şairin asıl adı Ömer, lakabı Dede, künyesi Ali ibn binti Umur Bey’dir. Ailesi ile ilgili ayrıntılı ve kesin bilgiler bulunmamakla birlikte dedesinin Yıldırım Beyazıt’ın emirlerinden Kara Timurtaş Paşa’nın oğlu Gazi Umur Bey olduğuna dair bilgiler vardır. Başka bir rivayete göre de bu dede, Aydınoğlu Umur Bey’dir. Nitekim Rûşeni, günümüzde İzmir ve Aydın sınırlarında yer alan Güzelhisar’a bağlı Tire’den olduğunu belirtmektedir. Kaynaklarda doğum yeri Yeniceköy olarak yer alan Rûşeni’nin doğum tarihi H. 820 (M. 1417) olarak verilirse de Mustafa Uzun bu tarihi on yıl kadar geriye götürülmesi gerektiği kanaatindedir” (Baş 2020).

Dede Ömer Rûşeni, Halvetiyye tarikatının dört ana kolundan biri olan Rûşeniyye kolunun kurucusudur. Halvetiyye’nin, tarikatın pîri olan Ömer Halvetî’nin, halvete büyük önem verdiği için bu adı aldığı rivâyet edilir. “*Tarîkatin Kafkasya ve Anadolu’da yayılmasına öncülük eden ‘Pîr-i sâni’ unvanının sahibi Seyyid Yahyâ Şîrvânî’dir (ö.868/1464). Halvetiyye İran’da doğmuş olmasına rağmen, Osmanlı döneminde İstanbul, Anadolu ve Balkanların en yaygın tarikatıdır.*” (Yılmaz 2020: 296). Dede Ömer Rûşeni, ağabeyi Halvetî şeyhi Alaaddin Ali’nin vasıtasıyla Bakü’ye giderek Şeyh Yahyâ Şîrvânî’ye bağlanmıştır. Rûşeni, gayretinden dolayı şeyhinin dikkatini çekmiştir. Kısa sürede sülûkünü tamamlayan Rûşeni’yi, Seyyid Yahyâ Şîrvânî, halifesi olarak Anadolu’ya göndermek istemiştir. Fakat Rûşeni, şeyhinden uzak kalmamak için yine onun rızasıyla Anadolu yerine civar bölgelerde irşâd faaliyetlerine devam etmiştir:

“Dede Ömer bir taraftan buralarda Sünniliğin yayılmasına hizmet eden müessir bir şeyh olarak vazife yaparken bir taraftan da öncekilerin aksine ilâhî nitelikte dinî-didaktik şiirler yazmaya başladı. Şeyhinin vefatından sonra da onun yerine geçti. Akkoyunlular’dan Uzun Hasan’ın, Karakoyunlular’ı yenerek Tebriz’i başşehir edinmesinin (872/1467) ardından İbrâhim Gülşeni’yi göndererek kendisini davet etmesi üzerine Tebriz’e gitti ve sultanın hanımı Selçuk Hatun’un kendisi için yaptırdığı dergâha yerleşti (873/1468’den sonra). Bundan sonra Rûşeni, Uzun

⁶ Mecmuada bu eser üzerinde bir başlık bulunmamaktadır. Eserin diğer nüshalarında başlık Çobân-nâme olarak geçmektedir.

Hasan'ın sarayında her cuma günü âlim ve sanatkârlarla yapılan toplantılarda daima en büyük saygıyı gören bir şeyh olmuştur” (Uzun 1994:81-82).”

Dede Ömer Rûşenî, Akkoyunlu hükümdarı Sultan Yâkub (1478-1490) zamanında Tebriz’de vefat etmiştir. Vefat tarihi kaynakların çoğunda 892 /1486-87 tarihi olarak geçmektedir. Rûşenî’nin Tebriz’de geçirdiği dönem, tasavvufî eserlerini kaleme aldığı, şöhretinin arttığı, yazdığı şiirlerin İstanbul’a kadar ulaşıp üzerine nazîrelerin yazıldığı bir devredir.

İbnü’l Arabî (öl. 638/1240) ve daha belirgin olarak Mevlânâ, Rûşenî’nin eserleri üzerinde etkisi hissedilen isimlerdendir. “*Neynâme adlı mesnevisi Mevlânâ’nın Meşnevî’sinin ilk on sekiz beytinin tercümesi ve kısmen şerhi, Çobannâme’si de Meşnevî’deki “Mûsâ-Çoban” hikâyesinin serbest bir çevirisidir.*” (Öngören 2008: 271). Üzerinde çalışma yaptığımız mecmuanın 46b- 50a sayfalarında yer alan eser Çoban-nâme adlı mesneviden alınan bir bölümdür. Çoban-nâme, Rûşenî’nin mesnevileri içerisinde en erken yazılanıdır. “*Metnin baş tarafındaki Farsça dibaceden anlaşıldığına göre Rûşenî Çobannâme’yi arkadaşlarının ısrarı üzerine Mevlânâ’nın Mesnevisi’ndeki “Kıssa-i Çoban bâ Mûsâ” başlığını taşıyan bölümden tercüme etmiştir.*” (Tavukçu 2020: 21). Yaptığı tercümeyle bazı değişiklikler yaparak zenginleştiren Rûşenî, eserine telif- tercüme bir eser kimliği kazandırmıştır. İçerisinde geçen “Kıssa-i Çûbân için ey ehl- i dil / Fahr-i cihân fahrini târîh bil” beytinde geçen “Fahr-i cihân fahrini” ifadesiyle elde edilen ebced hesabına göre 880’de (1475-1476) tamamlanmıştır.

Mecmuadaki eserde Farsça dibâceye yer verilmemiştir. Mevlâna ve *Mesnevî*’sinin övgüsü ile başladıktan sonra Musa peygamber ile Çoban’ın yaşadıklarının anlatıldığı bölüme geçilmiştir. Bölümler için ayrıca başlıklar kullanılmamış, kırmızı mürekkeple yazılan beyitler eserin bölümlerini belirtmek için kullanılmıştır. Mecmuada, 50^a sayfasının altıncı satırında “*Togdı sa’âdet güneşi başıma/ Rûşenî irdi içime taşıma*” beytiyle mahlasını belirten şair bir sonraki beyitte hikâyenin sonlandığını bildirmiştir. Devamında, dördü nasihat olmak üzere beş beytin yer aldığını görmekteyiz ve mecmuayı derleyen kişi eseri burada bitirmiştir.

1.2.4.1. Çoban-nâme Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mazıoğlu, Hasibe (1988), “Dede Ömer Rûşenî ve Çoban-nâme’si”, *I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi Tebliğleri*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 49-50.

Şenarslan, N. Fazıl (2020), *Rûşenî Dede Ömer Aydınî Külliyyâtı (Miskin-nâme, Şobân-nâme, Der Kasemiyât ve Münâcât, Der Medh-i Mesnevî-i Ma’nevî-i Mevleviyyet, Ney-nâme, Kalemnâme, Divan) Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Ünal, Hidayet (2003), *Rûşenî Ömer Dede’nin Çobân-nâme Mesnevisi (İnceleme- Metin)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

1.2.5. Terci-i Bend Dede Ömer Rûşenî

Mecmuada 50^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Terci-i bend Dede Ömer Rûşenî* başlığı altındaki eser, Dede Ömer Rûşenî’ye ait olan 7 bentten oluşan bir terci-i bendin verildiği bölümdür. Mecmuanın derleyeni şairin Çoban-nâme adlı eserinden sonra bu terci-i bende yer vermiştir. Bu eser, içeriğinden dolayı bir çeşit nasihat-nâme özelliği taşır. 50^a-51^a sayfaları arasında yer alır.

Manzumenin ilk beyti “*Saňa direm sözüm işit iy ‘amû/ Kardaşuñ oğlu sözi hakdur kamu*” (50a) şeklinde başlamaktadır. Vasıta beyti eserin diğer nüshalarında genellikle “*Dınma gözet bahma çerer pışma hiç/ Rind-i cihân ol yüri tokunma giç*” şeklinde iken bu terci-i bendin ilk üç vasıta beytinde “*Dınma çeler bakma bilir pışma hiç/ Rind-i cihân ol yüri tokunma giç*” şeklindedir. Son dört vasıta beyti diğer nüshalardaki gibidir. Ayrıca farklı olarak “*Atalaruñ pendin*

işit iy ahî” mısrasıyla başlayan terci-hâne diğer nüshalarda genellikle üçüncü sırada verilirken bu eserde ikinci sıradadır.

1.2.5.1. Dede Ömer Rûşenî’nin Dîvân’ı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Aydemir, Semra (1990), *Dede Ömer Ruşeni (Hayatı, eserleri ve divanı'nın tenkitli metni)*, Konya: Selçuk Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Şenarslan, N. Fazıl (2020), *Rûşenî Dede Ömer Aydınî Külliyyâtı (Miskin-nâme, Şobân-nâme, Der Kasemiyât ve Münâcât, Der Medh-i Mesnevî-i Ma'nevî-i Mevleviyyet, Ney-nâme, Kalemnâme, Divan) Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Tavukçu, Orhan K. (2005) *Dede Ömer Rûşenî Hayatı Eserleri Edebî Kişiliği ve Dîvanı'nın Tenkidli Metni*, Erzurum: Suna Yayınları.

1.2.6. Nazm-ı Diğer

Rûşenî’nin terci-i bendinden sonra kırmızı mürekkeple yazılan *Nazm-ı Diğer* başlığı altında 51^a-51^b sayfalarında Cemâlî mahlaslı bir şaire ait olan altışar beyitten oluşan iki adet gazel verilmiştir. Bu mahlası kullanan, Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun kurucusu, bu tarikatın İstanbul’daki ilk temsilcisi, âlim ve şair olan Cemâl-i Halvetî (öl. 899/1494) ve XV. yüzyılın büyük şairi Şeyhî’nin kız kardeşinin oğlu, asıl adı Bâyezîd olan kişi olmak üzere iki şair tespit edilmiştir. Mecmuanın genelinde verilen eserlerdeki müelliflerin Halvetiyye tarikatı veya kollarının mensubu olması nedeniyle bu şiirlerin sahibinin Cemâl-i Halvetî olduğunu düşünmekteyiz.

1.2.7. Kitâb-ı Şürûti’s-Salât Manzum-nâme

Kırmızı mürekkeple yazılan *Kitâb-ı Şürûti’s-Salât Manzum-nâme* başlığı altında verilen eser, 51^b-53^b sayfalarında yer alan 72 beyitlik bir mesnevidir. Müellif, kırmızı mürekkeple yazılan *Sebeb-i Nazm-ı Kitâb* başlığı altında verilen bölümde, eserin sahibinin Kadı Şemseddîn Mevlânâ Fenârî olduğunu ve bu eserini kendi torununa namazın şartlarını anlatmak için yazdığını şu beyitlerle belirtmektedir:

“İbtidâ kılmaklığa budur sebep nazm-ı kitâb
Eylesün ‘âlimlerin rûhını ol Hak müstetâb
Fâzıl-ı ‘allâme müfti er-Rûm u ve’ş-Şâm ecma’in
Kadı Şemse’d-din Mevlâna Fenârîdir yakîn
Kendi mahdûm-zâdesiyçün bir risâle eylemiş
Bilmek erkân-ı salât-ı hoş makâle eylemiş” (51^b)

Bu beyitlerin devamında âlimlerden kimsenin bu eseri tercüme etmediğini belirttiğinden sonra bu eseri Türkçeye şiir şeklinde tercüme etmenin kendisine ilham olduğunu ve yeni başlayanlara kolaylık olsun diye eserini Türkçe söylediğini daha sonra gelen: “Ben za ‘ife çün işâret oldı anı nazm idem/ Mübtedî anlamaga asân ola Türkî diyem” (51^b) beyti ile ifade etmektedir. Eser, giriş ve sebep-i teliften sonra namaz, abdest ve gusül ile ilgili olan beyitlerin ayrı ayrı başlıklarda verildiği bölümlerle devam edip sonlanır. Eserin müellifi hakkında bir bilgi tespit edilememiştir.

1.2.7.1. Kitâb-ı Şürûti’s-Salât Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çelik, Aysun (2020), “Molla Fenârî’ye Atfedilen Şurûti’s-Salât Adlı Eserin Manzum Tercümesi”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-57.

Söylemez, İdris (2019), “Mücellî'nin Manzum Şurûtü's-Salâtı”, *Artuklu Akademi*, 6(1), 115-143.

Yıldız, Alim (2009), “Müellifi Meçhul Bir Şurutü's-Salat Mesnevisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 175-187.

1.2.8. Dualar⁷

Bu bölüm 53^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Salât-ı Cenâzeyi Meyyit Bu Minvâl Üzere* başlığı ile başlayıp 54^b sayfasında biten ve içerisinde cenaze, kurban, ezan, yemek duası gibi Arapça yazılmış farklı duaların olduğu bölümdür.

1.2.9. Hikâyât-ı Evliyâ-yı Kirâm Menkûl ‘An Kitâb-ı Bostânü'l Ünsî ve Gülistânü'l Kudsî

Bu bölüm 71^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Hikâyât-ı Evliyâ-yı Kirâm Menkûl ‘An Kitâb-ı Bostânü'l Ünsî ve Gülistânü'l Kudsî* başlığıyla başlayıp 78^a sayfasında yine kırmızı mürekkeple yazılan “*Kitâbımız Bostânü'l Üns ve Gülistânü'l Kuds tamâm...*” şeklinde devam eden ifade ile bitirilmiştir. Kütüphanelerde Bostân-ı Kudsî ve Gülistân-ı Ünsî kayıtlı olan yazmaların müellifi olarak Nûh b. Mustafâ Konavî (öl.1070/1659) kayıtlıdır:

“*Amasya’da doğdu. Rûmî, Konevî ve Mısırî nisbeleriyle anılmaktadır. Muhammed el-Hicâzî’den hadis, Abdülkerîm es-Sûsî’den fıkıh okudu. Hasan b. Ali el-Halvetî vasıtasıyla Halvetî tarikatına intisap etti. Konya’da bir müddet müftülük yaptıktan sonra Amasyalı Ömer Paşa’nın Mısır valiliğine tayini üzerine onunla birlikte Mısır’a gitti. 22 Zilkade 1070’te (30 Temmuz 1660) Kahire’de vefat etti*” (Türker 2007: 230).

Nuh b. Mustafâ bir Osmanlı âlimidir. Anadolu’daki eğitiminden sonra ilmini artırmak için Mısır’a gitmiştir. Fıkıh, usûl, tefsir ve tasavvuf gibi pek çok ilimde önde gelen âlimlerden olup hemen her sahada eser vermiştir. Bursalı Mehmed Tahir (1861-1925), mecmuamızda yer alan bu eserin Nuh b. Mustafa adlı farklı bir kişiye ait olduğunu söyler (Saraç 2016: 463). Eser üzerine yapılmış müstakil bir çalışma tespit edilememiş ve kütüphane kayıtlarında müellif olarak Nuh b. Mustafâ Konavî verildiği için bu bilginin paylaşılmasıyla yetinilmiştir.

1.2.10. Nazm ve Hikâyet

Bu bölümde *Nazm* başlığı altında 78^b sayfasında başlayıp 79^a sayfasında biten 32 beyitlik bir manzume ile 79^a sayfasında *Hikâyet* başlığı altında başlayıp 79^b sayfasında biten 21 beyitlik bir manzume bulunur. Bu beyitlerin hepsi mesnevi biçiminde kafiyelenmiştir. Eser adı veya müellifleri hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

1.2.11. Pendnâme-i Merhûm Hamdî Efendi Nevveru’llâhi Merkadehü

Bu bölüm 79^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Pendnâme-i Merhûm Hamdî Efendi Nevveru’llâhi Merkadehü* başlığı altında başlayıp 80^a sayfasında biten 49 beyitlik bir mesnevidir. Mecmuadaki başlıktan hareketle, müellifinin Hamdî Efendi olabileceğini düşündüğümüz bu mesnevi hakkında yapılan araştırmalar incelenmiştir. Amil Çelebioğlu tarafından bu mecmuada bulunan mesnevinin Hamdullah Hamdi’ye (öl.909/1503) ait olduğu öne sürülmüştür (1990: 193). Farklı bir müellif olarak *Enisü'l-Arifîn* adlı eserin yazarı Azmî Pîr Mehmed (öl.990/1582) gösterilmiştir. Bu mesnevi, Azmî’nin *Enisü'l-Arifîn* adlı eserinin sonunda *Mev’iza-i Manzûme* adıyla yer alır. Bursalı Mehmed Tahir, bu eseri Azmî Efendi başlığı altında Vasiyyetnâme ismiyle anar (Saraç 2016: 735). Fatih Koyuncu yazdığı kitabında bu karışıklığı şöyle açıklamıştır:

“*Mev’iza-i Manzûme olarak da bilinen bu pendnâme Enisü'l-Arifîn’in “Hatime”*”

⁷ İlgili sayfalarda çeşitli duaların bulunmasından dolayı bu başlık kullanıldı.

bölümünde yer almaktadır. Attar'ın *Pendnâmesi*'nden istifade edilerek kaleme alınan kırk dokuz beyitlik bu manzumenin her bir beytinde insanların dikkat etmesi gereken davranışlar ele alınmıştır. *Azmî*'nin bu mesnevisi pratik bilgiler içermesi bakımından önemlidir. *Ahlâkî ilkeleri özetleyici mahiyette olan bu manzume, rağbet görmüş ve müstakil yazmalar halinde çoğaltılmıştır. Yanlış nüsha kayıtları ve manzumenin sonunda herhangi bir mahlasın olmaması pendnâmenin başka şairlere atfedilmesi hatasını doğurmuştur*" (Koyuncu 2019: 79).

1.2.11.1. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Çelebioğlu, Amil (1990), "Akşemseddinzâde Hamdullah Çelebi ve Pend- name'si", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayınları, 172-203.

Kocaer, Sibel (2009), *Pendname-i Azmi'nin Osmanlı Nasihatname Geleneğindeki Yeri*, Ankara: Bilkent Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Koyuncu, Fatih (2016), *Azmî Pir Mehmed'in Enîsü'l-Ârifîn'i (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Koyuncu, Fatih (2019), *Enîsü'l-Ârifîn Ahlâk-ı Muhsinî Tercümesi (İnceleme- Tenkitli Metin)*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

2.2.12. Târih-i Câmî'-i Ayâsofya-i Kebîr

Bu bölüm kırmızı mürekkeple yazılan *Târih-i Câmî' i Ayâsofya-yı Kebîr* başlığı altında 80^b-94^b sayfalarında yer alan Bizans imparatoru I. Justinianus (527-565) döneminde inşa edilen Ayasofya'nın tarihini anlatan bir metindir. Metnin sonunda (94^b) eserin İsmâ'il b. 'Alî tarafından yazıldığına dair kayıt vardır.

Eserin girişinde Fatihâ ve 'Asr sûrelerinin ayetleri verilip bu ayetlerden sonra açıklama yapılmıştır. 81^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Ehl-i 'amellerine* ifadesinden sonra asıl metne başlanmıştır. Bu metnin içeriği özetle şöyledir:

Hız. İsmâ'ya inananlar ile ateşe tapanlar arasında bir savaş çıkması ve Atmeydanı'nda ateşe tapanların sayısı fazla olmakla beraber beş bine yakın insanın ölmesi, ateşe tapanların savaştan sonra tutsak edilmesi, bu savaştan sonra Üstüyanus'un emriyle büyük bir ateş yakılıp tutsak olanların bu ateşe atılıp yakılması, daha sonra Üstüyanus'un, Vezendon'dan kalma puta tapanlara ait bir manastırı yıktırması, gördüğü rüya üzerine Hz.İsmâ'nın dini üzerine bir ibadethâne yaptırma isteği ve daha sonra Ayasofya'nın yapılış sürecinin anlatılması, Üstüyanus'un vefatı, Nüşinrevân'ın dönemi ve Hz.Muhammed'in gelmesiyle birçok manastırla beraber Ayasofya'nın da kubbesinin çökmesi.

2.2.13. İbtidâ-i Bünyâd-ı Konstantiniyye

Bu bölüm 80^b sayfasının derkenarında *İbtidâ-i Bünyâd-ı Konstantiniyye* başlığı altında başlayıp 87^a sayfasının derkenarında biten İstanbul'un tarihi ile ilgili bilgilerin anlatıldığı metindir. Aşağıdan yukarıya doğru çapraz bir şekilde yazılmıştır ve mecmuada kullanılan yazı tipiyle farklılık gösterir. Bu durum, metnin mecmuaya sonradan eklenmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Metin, Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethettikten sonra şehri görünce bu şehri kimlerin kurduğunu merak etmesi üzerine keşişleri ve ruhbanları çağırması ve onların tarih kitaplarında gördükleri ve bildikleri ile cevap vermesiyle başlar. Devamındaki metnin içeriği özetle şöyledir:

Süleyman peygamberle ilgili kıssalar, 'Âdd neslinden Yanko bin Madiyan adlı padişahın dönemi ve efsaneleri, Yanko bin Madiyan'ın şehrinin kurulması, Yanko'nun şehrinin yıkılması,

Yanko bin Madyan'ın oğlu Buzantin dönemi, Buzantin'in Konstantiniyye şehrini tekrar kurması, Buzantin ve halkının vebadan ölmesi ve sağ kalanların şehri terk etmesi, İskender zamanında yaşayan Buzantin'in oğlu Kirmihâl dönemi, Buzantin neslinden Konstantin bin 'Alâniyye dönemi ve şehrin tekrar kurulması, Ayasofya'nın inşasına dair farklı görüşler. Ayrıca, dönemler içerisinde şehrin yararına tıslımlar yapan keşişlerin efsaneleri hakkında da bilgi verilmiştir.

2.2.14. Ayasofya'nın Tarihi Bunun ile Tekmil Olunur

Bu bölüm 87^b sayfasının derkenarında kırmızı mürekkeple yazılan *Ayâsofyâ'nuñ Târihi Bunuñ ile Tekmil Olunur* başlığı altından başlayıp 90^a sayfasında biten metindir. Yazı tipi olarak *İbtidâ-i Bünyâd-ı Konstantiniyye* (80^b) başlığı altında verilen metinle benzerlik gösterir. Bu durum, derkenarlarda verilen bu iki başlığın farklı bir kişi tarafından eklenmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Diğer metinlerden farklı olarak bu başlık altındaki metinde İslâm ordularının İstanbul'u fethetmek için yaptığı girişimlere, Muaviye, Büsr bin Ertât, Eyyüb el-Ensârî gibi isimlere de rastlanılmaktadır. Metnin sonunda Konstantin padişahlarının şeceresi bulunmaktadır. Ayrıca metnin sonunda kırmızı mürekkeple yazılan H.1228 senesi Zilhicce ayı şeklinde kayıt vardır.

2.2.15. Kayser-i Rûm'un Hz.Mu'âviye'den Ba'zı Su'al Cevâb İtdügidür ki Zikr Olunur

Bu bölüm, 95^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Kayser-i Rûm'un Hz.Mu'âviye'den Ba'zı Su'al Cevâb İtdügidür ki Zikr Olunur* başlığıyla başlayıp 96^a sayfasında biter ve içerisinde Kayser-i Rûm ile Hz. Mu'âviye'nin mektuplaşmaları anlatılmıştır. Hz.Mu'âviye'nin, Kayser-i Rûm'un mektubunda sorduğu soruların cevabını İbn Abbas'tan aldığı ve tekrar Kayser-i Rûm'a gönderdiği belirtilmiştir. Daha sonra İbn 'Abbas'tan bazı dini konular hakkında bilgiler rivâyet edilmiştir. Bu başlıkta verilen eser veya eserin müellifi hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir.

2.2.16. Hazret-i Emîrü'l Mü'minîn 'Ömer Radyallahü Te'âlanun Hilâfeti Zamânında Kayser-i Rûm Nâme İrsâl İdüb Fâtiha-yı Şerîf'i Tâleb İdüb İmâna Geldügidür

Bu bölüm 96^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Hazret-i Emîrü'l Mü'minîn 'Ömer Radyallahü Te'âlanun Hilâfeti Zamânında Kayser-i Rûm Nâme İrsâl İdüb Fâtiha-yı Şerîf'i Tâleb İdüb İmâna Geldügidür* başlığı altından başlayıp 96^b sayfasında biter ve içerisinde Kayser-i Rûm ile Hz. 'Ömer'in mektuplaşmaları anlatılmıştır. Metnin içeriğini özetleyecek olursak şu şekildedir:

Kayser-i Rûm, gökten inen kitapların birinde bir sûrenin olduğunu, onu okuyan kişinin gökten inen diğer bütün kitapları okumuş kadar sevap aldığını, o sûrede hurûf-ı tehecci olmadığını, yedi ayetten oluştuğunu ve kendi kitapları olan İncil'de bu sûrenin bildirildiğini söyler ve Hz. 'Ömer'e, eğer inandığı dinin kitabında bu sûre varsa kendisine göndermesini talep ettiği bir mektup gönderir. Bunun üzerine Hz. 'Ömer Fâtiha sûresini cevap olarak gönderir. Bu sûreyi âlimlere incelettiren Kayser-i Rûm sonunda şehâdet getirip imân sahibi olur.

1.2.17. Hikâyet-i Dilpezîr-i Bâ- Nuşînrevân ve Büzürmihr

Bu bölüm 96^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Hikâyet-i Dilpezîr-i Bâ- Nuşînrevân ve Büzürmihr* başlığı altında başlayıp 98^a sayfasında biter ve içerisinde Nüşînrevân ve Büzürmihr arasında geçen hikâye anlatılmıştır. Metnin olay sıralaması şu şekildedir:

Nüşînrevân'ın Büzürmihr'i zincire çekip eziyet etmesi, Büzürmihr'in verdikleri bir parça ekmek ve bir içim su ile sağlığını koruması, Nuşînrevân'ın her gün Büzürmihr'in durumu hakkında bilgi alması, Nuşînrevân'ın konuşması için Büzürmihr'in yanına eski dostlarını

göndermesi, Büzürce-mihr'in sırrını açıklayıp verdiği öğütler karşısında Nûşinrevân'ın yaptıklarından pişman olması ve Büzürce-mihr'i türlü nimetlerle mükâfatlandırması şeklindedir. 97^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *hisse* ifadesinden sonra yazar alınacak ders hakkında fikirlerini belirtmiştir. Yine 97^b sayfasında bir beyit verildikten sonra kırmızı mürekkeple yazılan *Rivâyet olunur ki* ifadesinden sonra Ebû Zerr'in peygamberimize sorduğu soru üzerine rivayet edilen hadisler ve açıklamaları verilmiştir.

1.2.18. İskender'ün Hocası Aristatalis'ün Terbiyyet İçün Gönderdiği Nasihatlerdür ki Zikr Olunur

Bu bölüm 98^a sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *İskender'ün Hocası Aristatalis'ün Terbiyyet İçün Gönderdiği Nasihatlerdür ki Zikr Olunur* başlığı altında verilen metindir. Başlıktan sonra “*Sırrını sakla, az söyle, sözünde sadık ol*” vb. nasihatler kısa ve öz şekilde sıralanmıştır. Bu metin hakkında tespit edebildiğimiz tek çalışma İsmail Avcı'ya ait olan *Aristo'nun İskender'e Nasihatleri ve İskendernamelere Yansımaları* adlı bildiri metnidir (2018).

1.2.19. Der Kasîde-i Merhûm ve Mağfûr Altıparmak Efendi Kuddise Sirruhu'l 'Azîz

Bu bölüm 98^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Der Kasîde-i Merhûm ve Mağfûr Altıparmak Efendi Kuddise Sirruhu'l 'Azîz* başlığı altında başlayıp 99^b sayfasında biten 51 beyitten oluşan bir kasidedir. Başlıktan hareketle eserin müellifinin Altıparmak Muhammed Efendi (öl.1033/1623-24) olduğu düşünülmektedir:

“*Muhammed Efendi'nin adı, kaynaklarda, Altıparmak Muhammed bin Muhammed, Altıparmak bin el-Çıkırkçı, eş-Şeyh Muhammed bin Muhammed-i Üskübî, Mehmed bin Mehmed Üskübî, Mehmed Efendi Üskübî Altıparmak, Mehmed Hâdim Mehmed, Üsküplü Muhammed Altıparmak-ı Halvetî, Altıparmak Mehmed Efendi, Çıkırkçı-zâde Efendi gibi çeşitli şekillerde yer alır. Muhammed Efendi, Üsküp'te eğitimine devam ettiği sıralarda önce “Çıkırkçı-zâde” diye tanındı daha sonra çevresinde ve ilim âleminde “Altıparmak” lakabıyla meşhur oldu*” (Şanlı 2020).

Fâtih Camii'nde hadis, tefsir, fıkıh dersleri okutan Altıparmak Efendi genelde ilmî konularda eser vermiştir. Mevcut eserlerinin mukaddimelerinde kendi manzumelerine yer vermesi şiirle uğraştığına dair bir görüşü beraberinde getirmekle tespit edilen onun şairliği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bu kaside hakkında başka bir bilgi veya müellif adı tespit edilememiştir. Bu yüzden mecmuamızdaki kasidenin, Altıparmak Efendi'nin bir şiiri olma ihtimali yüksektir.

1.2.20. Hâzâ Hilye-i Şerîfe

Bu bölüm, 105^a sayfasında “*İncilâyın ruhu yakdurdı fetîl/ Söndi kandil-i Zebûr u İncîl*” beytiyle başlayıp 116^b sayfasında “*Sidre-sâ-y-idi o bâlâ-yı bülen'd*” şeklinde bir mısrasını eksik olan beyit ile sonlanmış bir mesnevidir. Bu sayfalar arasında yer alan mesnevi, Hâkânî Mehmed Bey'e (öl. 1015/1606) ait *Hilye-i Hâkânî* adı ile meşhur olan eserdir:

“*Hilye-i Hâkânî. Hâkânî'nin tanınmasını ve şöhrete ulaşmasını sağlayan eser Türk edebiyatında hilye türünün ilk ve en önemli örneğidir. Hilye kelimesi Hâkânî'den sonra özellikle yalnız Hz. Peygamber'in vücut yapısı ve sıfatları hakkında meydana getirilen eserlerin genel adı olmuştur. Hilye-i Hâkânî besmele hakkında bir manzume ile başlar. Şair, 'Besmeleyle edelim feth-i kelâm / Feth ola tâ bu muammâ-yı benâm' beytinin ardından gelen yirmi iki beyitte söze besmele ile başlamanın gereğinden ve besmelenin sırlarından bahseder. Sekiz beyitlik bir tevhidden sonra 'İzhâr-ı Ma'zeret ve Taleb-i Mağfîret' başlığını taşıyan altı beyitlik bir münâcât ve*

bir na't yer alır. Klasik tertibe uygun tam bir mesnevi yazma gayreti içinde olduğu görülen Hâkânî 'İftitâh-ı Kelâm' başlıklı bölümde eserin konusundan, giriştiği işin zorluğundan söz ederek aczini dile getirir; hemen ardından da hilye yazmak suretiyle salih kullar arasına girip keder ve kaygıdan kurtulmak istediğini söyler. Hâkânî, Hz. Ali'nin rivayet ettiği fakat sahih hadis kaynaklarında rastlanmayan 'Hilyemi gören beni görmüş gibidir. Beni gören insan bana muhabbetle bağlanırsa Allah ona cehennemini haram eder; o kişi kabir azabından emin olur, mahşer günü çıplak olarak haşredilmez' meâlindeki hadisi eserin telif sebebi olarak zikreder. Şair bu hadisi on beyitlik bir manzumede tercüme ve şerhederek hilye yazmanın, hilyeyi üzerinde bulundurmanın ve hilyeye bakmanın insanlara her iki âlemde kazandıracağı mükâfatları anlatır. Arkasından Sadreddin Konevî'nin hilye hakkındaki sözlerini dokuz beyitlik bir manzumede toplar. Bu arada eserini güvenilir hadis râvilerinin rivayetlerinden faydalanarak yazdığını söyler. Hâkânî, daha sonraki bölümlerde Hz. Peygamber'in vücut yapısına ait özellikleri açıklayan beyitlere yer verir. Âyet ve hadisler ışığında yazılan esere özellikle İbn Kesîr'in Şemâ'ilü'r-Resûl'ü kaynak teşkil etmiştir. Hâkânî 'Hâtimetü'l-kitâb' bölümünün sonundaki, 'Olmadan bin yedi târîhi tamâm / Bu risâlemde tamâm oldu kelâm' beytiyle eserini 1007'de (1598-99) tamamladığını belirtir. Yazıldığı dönemden itibaren konusu ve ifadesindeki samimiyeti dolayısıyla özellikle kültürlü çevrelerde büyük ilgi gören ve Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i gibi sehl-i mümteni örneği bir eser kabul edilen Hilye-i Hâkânî aruzun 'feilâtün feilâtün feilün' kalıbında, nüshalara göre değişmekle beraber 710 beyti aşan bir mesnevidir" (Uzun 1997: 167-68).

105^a-107^a sayfaları arasında yer alan bölümler eksik olmakla birlikte *Hilye-i Hâkânî*'nin giriş bölümünden alınmıştır. Devamında 107^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan *Hâzâ Hilye-i Şerîfe* başlığı altında ise asıl metne yer verilmiştir ve bu bölüm de eksiktir. Fakat eserin çoğunluğuna yer verildiği için *Hilye-i Hâkânî*'nin eksik bir nüshası olarak değerlendirilmesi mümkündür.

1.2.20.1. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar

Bayrak Sarıkaya, H. Beyza (2019), *Hilye-i Hâkânî'de Telmihte Bulunulan Hadislerin Tespit ve Değerlendirilmesi*, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erdoğan, Mehtap (2011), *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi.

Külekçi, Numan (1988), *Hâkânî Mehmed Bey Hilye*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Yayını No:2, XVII+89 s.

Pala, İskender (1991), *Hilye-i Saadet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

1.2.21. Sonradan Eklenen Metinler

Bu bölümün son sayfalarda bulunması ve mecmuadan farklı bir hat ile yazılmasından dolayı mecmuaya sonradan farklı bir kişi tarafından eklendiği düşünülmektedir. Bu sayfalarda yer alan yazarın hattı düzensiz olup tarafımızca okunamadığından muhtevası ile ilgili detaylı bilgi sahibi olunamamıştır. Fakat II. Mahmud'un zamanında Osmanlı Devleti ile diğer devletlerin ilişkisinin anlatıldığı tarih ile ilgili bir metin olduğu anlaşılmaktadır. Bu metin, 117^b-118^a sayfalarında yer alır.

Mecmuanın son sayfası olan 188^b sayfasında kırmızı mürekkeple yazılan başlıktan sonra verilen dua ile birlikte mecmuanın sayfalarında yer alan metinler sonlanmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, araştırma konusu olarak belirlediğimiz Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Agâh Sırrı Levent Koleksiyonu'nda bulunan 544 numaralı mecmua incelenip tanıtılmıştır. Mecmuanın muhtevasında yer alan eserlerin birçoğu tespit edilip bu eserlerin müellifleri ve bu eserler üzerinde yapılmış akademik çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir.

Mecmua XV, XVI ve XVII. yüzyıl şair ve yazarlarının eserlerini içermektedir. Bu dönemlerden farklı olarak XIX. yüzyıla ait sonradan eklendiğini düşündüğümüz bir metne mecmuanın sonunda yer verilmiştir. Mecmuanın muhtevasında tespit ettiğimiz eserlerin yazılış tarihleri dikkate alındığında -sonradan eklendiğini düşündüğümüz II. Mahmud ile ilgili metni saymazsak- derlenme tarihinin XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiler dikkate alındığında mecmuada gözümüze çarpan tarih, zahriyede ve 90^a sayfasının derkenarında belirtilen H. 1222 tarihidir.

Mecmuada tespit ettiğimiz eserlerin müellifleri hakkında kaynaklardan elde edilen bilgilere göre bazısının Kahire'de yaşaması ve bazısının Halvetiyye tarikatı ile olan ilişkisi bu kişilerin ortak noktasıdır. Bu yazarlardan özellikle Ubûdî el-Gülşenî, Nûh b. Mustafa ve Altıparmak Mehmed Efendi'nin hem Kahire'de yaşamaları hem de Halvetiyye tarikatıyla olan ilişkileri dikkat çekici özelliklerdendir ve mecmuada yer verilen eserleri dinî-tasavvufî konular üzerinedir. Bu özelliklerden yola çıkarak mecmuayı derleyen kişinin, Kahire'de yaşamış olan Halvetiyye tarikatine bağlı bir mutasavvıf olma ihtimali yüksektir.

Kaynakça

- Avcı, İsmail (2018), "Aristo'nun İskender'e Nasihatleri ve İskendernamelere Yansımaları", *Ahmedi Sempozyumu Bildirileri*, Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Matbaası, 173-194.
- Baş, Münire Kevser (2020), "Rûşenî, Dede Ömer", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rusen-i-dede-omer>. (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021)
- Çelebioğlu, Âmil (1990) "Akşemseddinzâde Hamdullah Çelebi ve Pend-Name'si", *Akşemseddin Sempozyumu Bildirileri*, Akşemseddin Hazretleri Vakfı Yayınları, 193.
- Durmuş, İsmail ve Elmalı Hüseyin (2000), "İbnü'n-Nahvî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 21, 163-164.
- Esir, Hasan Ali (2006), *Münşeât-ı Lâmiî (Lâmiî Çelebinin Mektupları): İnceleme - Metin - İndeks- Sözlük*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Matbaası.
- Gürbüz, Mehmet (2022), "Hasîbî, Güzelce Rüstem Paşa-zâde Hüseyin Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasibi-guzelce-rustem-pasazade>. (Erişim Tarihi: 3 Nisan 2022)
- İçli, Ahmet (2021), "Ubûdî, Abdurrahmân, Dervîş Ubûdî (?), Ubûdî el-Gülşenî (?)", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ubudi-abdurrahman-dervis-ubudi>. (Erişim Tarihi: 10 Ekim 2021)
- Kaya, Zeliha (2021), *Hüseyin bin Rüstem'in Kasîde-i Münferice Şerhi*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koyuncu, Fatih (2019), *Enisü'l-Arifîn: Ahlâk-ı Muhsini Tercümesi*, İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Öngören, Reşat (2008), "Rûşeniyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 35, 271-272.
- Saraç, M. A. Yekta (2016), *Osmanlı Müellifleri*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Soytürk, Hünkâr (2009), *Ubûdî'nin Menâkıb-ı Evliyâ-yı Mısr'ı*, İstanbul: Fatih Üniversitesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Şanlı, İsmet (2020), "Altıparmak, Muhammed b. Muhammed (Altıparmak Mehmed Efendi)", *Türk*

Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/altiparmak-muhammed-muhammed-altiparmak>. (Erişim Tarihi: 02 Haziran 2021)

Tavukçu, Orhan Kemâl (2020) *Dede Ömer Rüşenî; Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni*, Kültür ve Turizm Bakanlığı. e kitap: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-265524/dede-omer-rusen-divani.html> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2021)

Türker, Ömer (2007), “Nûh b. Mustafa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, 230-231.

Uzun, Mustafa (2003), “Mecmua”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 28, 265–268.

Uzun, Mustafa İsmet (1994), “Dede Ömer Rüşenî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, 81-83.

Uzun, Mustafa İsmet (1997), “Hâkânî Mehmed Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, 167-168.

Yılmaz, Hasan Kâmil (2020), *Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, İstanbul: Ensar Neşriyat.

Extended Abstract

Majmua originates from majmu (combined, gathered) derived from the infinitive cem' in the dictionary, which means "to gather scattered things together".

In the sources, it has been pointed out that the works in which selected poems in Arabic literature are gathered together and the works that come out with the compilation of the odes of the seven famous poets of the Ignorance Period may be the first examples of the majmua genre.

In Islamic culture, the first compilations in the field of hadith emerged when some of the Companions gathered what they heard from the Prophet Muhammad according to their own needs and choices and organized them into a majmua after Muhammad had allowed the Companions to write down hadiths. These first compilations were named as book, juz, and page instead of majmua.

The majmuas, which did not have an order in the beginning, gained some order according to their types in the later periods and attracted attention among Turks, Arabs, and Persians. Majmuas in our literature, became independent, especially after XV. century. In the Ottoman period, the number of majmuas increased significantly following XVI. century. In this period, the majmua genre was discredited because majmuas that were prepared in an irregular and illegible manner around the interest of the compiler emerged next to regular and meticulous ones. However, although there has been a shock of confidence due to these careless majmuas, majmuas are important sources in terms of Turkish literature and Turkish history.

Majmuas are valuable resources in terms of detecting a work whose existence is not known yet, encountering a work whose existence is known but not yet available, especially in the majmuas of münşeât, containing important historical, sociological and literary information, and providing information about the period in which they were written and literary culture.

The journal we examined in our study, is registered at Atatürk University, Prof. Dr. Fuat Sezgin Library, Seyfettin Özege Rare Works Hall, Agâh Sırrı Levent Collection 544 MC.1 and consists of 118 sheets.

The work is in verse-prose format. There are also Arabic texts other than Turkish texts in the work. It is generally arranged as 25 lines per page. However, there are changes in the number of lines on some pages. There is a competitor record in the work. The pages of the work are not numbered. The ink color used is black and red. In the work, most of the titles, some couplets in the poems, some chapter names, and some words are written in red ink. The verses and hadiths in the majority of the work are crossed out with red ink. Other places are written in black ink.

Majmua contains works of XV, XVI, and XVII. centuries poets and writers. Unlike these periods, a text from the XIX century, which we think was added later, is included at the end of the majmua. Considering the writing dates of the works that we have identified in the content of the journal – excluding the text about Mahmud the Second which we think was added later- the date of compilation is the second half of the XVII. century. Considering this information, the date that caught our attention in the majmua is the date of 1222 Hijri, which is stated on the cover page and the margin of page 90a.

According to the information obtained from the sources about the authors of the works we identified in the majmua, the common point of these people is that some of them live in Cairo and some of them have a relationship with the Halvetiyye sect. Among these writers, especially Ubûdî el-Gülşenî, Nûh b. Mustafa and Altıparmak Mehmed Efendi's living in Cairo and their relationship with the Halvetiyye sect are remarkable features, and their works included in the

majmua are on religious and mystical subjects. Based on these features, the person who compiled the majmua is likely to be a Sufi affiliated with the Halvetiyye sect who lived in Cairo.

In this study, the majmua number 544, which we determined as the research subject, was examined and introduced. Many of the works in the content of the majmua were identified and information was given about the authors of these works and academic studies on these works.